

ความสำคัญของการศึกษา

ก. สถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นยุคที่สถาปัตยกรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและวิธีการก่อสร้างที่น่าสนใจ มีความแตกต่างอย่างค่อนข้างมากจากสถาปัตยกรรมในรัชกาลใกล้เคียง ทำให้ภาพรวมของสถาปัตยกรรมในรัชกาลมีความหลากหลาย พัฒนาไปอย่างมาก มีการผสมผสานวิทยาการและรูปแบบอันเป็นอิทธิพลจากทั้งดินแดนใกล้เคียงและโพ้นทะเล ซึ่งสามารถมองเห็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นนี้ได้เป็นอย่างดี

พัฒนาการในงานสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ นอกจากจะเป็นจุดหักเหที่สำคัญครั้งหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทยแล้ว ความเปลี่ยนแปลงนี้ ยังส่งผลต่อมาให้กับงานสถาปัตยกรรมในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลายสืบเนื่องถึงแรกสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย นอกจากนี้ สถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ยังเป็นงานในยุครอยต่อสำคัญที่ยังปรากฏหลักฐานทั้งเชิงรูปธรรมเช่น ตัวอาคารและวัตถุ หรือเอกสารการจดบันทึก ซึ่งมีตั้งแต่ เอกสารทางราชการที่เขียนขึ้นโดยกรุงศรีอยุธยา บันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติ และเอกสารติดต่อทางการค้าการทูต หลงเหลืออยู่ให้สามารถทำการศึกษได้มากกว่าอาคารที่สร้างขึ้นในรัชกาลก่อนหน้า

ข. เมืองลพบุรี

เมืองลพบุรีเป็นเมืองลูกหลวงที่จัดว่ามีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ ต่อกรุงศรีอยุธยานับแต่เริ่มก่อตั้งกรุงฯในปีพ.ศ.1893 แต่อย่างไรก็ดี ความสำคัญและบทบาทของเมืองลพบุรีเมื่อเข้าสู่สมัยกรุงศรีอยุธยา มิได้มีความสม่ำเสมอคงที่อยู่ตลอดเวลา หากตั้งแต่ครั้งหลังของอยุธยาตอนต้นเป็นต้นมา บทบาทของเมืองลพบุรีได้ค่อยๆลดลงมามากพร้อมกับความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของเมืองพิษณุโลก¹ จวบจนรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงได้มีการให้ความสำคัญ ทรงเสด็จมาประทับและมีการบูรณะอาคารศาสนสถานต่างๆขึ้นมาใหม่เป็นช่วงเวลานั้นๆ จากนั้นเมืองลพบุรีก็ว่างเว้นจากเหตุการณ์สำคัญๆจนกระทั่งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงได้มีการสถาปนาเมืองขึ้นเป็นราชธานีคู่อีกครั้งหนึ่ง (ราว พ.ศ.2208) หลังจากสมัยนี้แล้วเมืองลพบุรีก็ถูกทิ้งร้างต่อมาจนสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้บูรณะอาคารต่างๆในเมืองลพบุรี

นับแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมา บทบาทของเมืองลพบุรีมักเป็นไปในลักษณะของการเสด็จมาประทับของพระเจ้าแผ่นดิน และการบูรณะเมืองขึ้นมาเป็นครั้งเป็นคราวๆไป โดยเฉลี่ยทุกๆ ประมาณ 100-160 ปี ซึ่งอยู่ในช่วงอายุการบำรุงรักษาครั้งใหญ่ของอาคารโดยทั่วไปพอดี

เนื่องจากเมืองลพบุรี ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ ได้ถูกสถาปนาขึ้นใหม่ในช่วงต้นมากของรัชกาล อันเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลงและได้รับอิทธิพลต่างๆสูง รูปแบบ รายละเอียดต่างๆ ของสิ่งก่อสร้างจึงมีแนวโน้มที่จะมีความหลากหลายและปรับเปลี่ยนไปอย่างค่อนข้างรวดเร็ว ซึ่งมีผลให้สถาปัตยกรรมในช่วงนี้ มีความน่าสนใจอยู่ในตนเอง นอกจากนี้ ระยะเวลาที่เมืองลพบุรีมีความสำคัญและได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ซึ่งห่างกันค่อนข้างมาก มีส่วนทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมสำคัญๆในเมืองค่อนข้างมีความบริสุทธิ์และ

¹ ความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของพิษณุโลกซึ่งเป็นหัวเมืองหน้าด่านต่อเขตสุโขทัยอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับความพยายามในการขยายอิทธิพลของอยุธยาไปทางเหนือซึ่งผลลัพธ์ตามมาคือการผนวกอาณาจักรสุโขทัยอย่างสมบูรณ์ในราวรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ชัดเจน ไม่ใคร่จะมีความคลุมเครืออันมักเกิดขึ้นจากการบูรณะต่อเนื่องในสมัยถัดลงมา นัก และจากการที่อาคารมักมีช่วงเวลาในการก่อสร้าง ใช้สอย ทั้งร้าง ที่ใกล้เคียงกันเป็นช่วงๆ ทำให้การจัดลำดับ หมวดหมู่ต่างๆ ในการศึกษาเป็นไปได้โดยสะดวก ไม่ซับซ้อนเมื่อเทียบกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมักมีการสืบเนื่องของการก่อสร้างและบูรณะ ต่อลงมาโดยตลอดอายุเมือง นอกจากนั้น จากการศึกษาสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้ความสำคัญและเสด็จมาประทับ ณ เมืองลพบุรี เป็นระยะเวลาต่อเนื่อง ยาวนาน ก็ทำให้ปรากฏมีเอกสารทั้งเอกสารภายในและเอกสารภายนอก รวมทั้งบันทึกการเดินทาง การค้าขาย ของชาวต่างชาติ กล่าวถึงอย่างค่อนข้างสอดคล้องและให้รายละเอียดไว้ เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจเพื่อการอนุรักษ์ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

หลังจากสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ แล้ว เมืองลพบุรีก็ได้ถูกลดบทบาทลงอย่างรวดเร็ว² ปรากฏหลักฐานอย่างเป็นทางการที่น้อยมาก ประปรายตลอดมาจนกระทั่งมีการบูรณะเมืองใหม่อีกครั้งหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันมีระยะเวลาว่างเว้นจากการสร้างเมืองในสมัยพระนารายณ์ไปราว 200 ปีพอดี (พ.ศ.2208-ประมาณปี พ.ศ.2408) การบูรณะเมืองในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ เนื่องจากหลังการก่อสร้างอาคารมีช่วงเวลาในการใช้สอยจริงที่สั้นมาก พระองค์แทบมิได้เสด็จมาประทับ ณ พระราชวังเมืองลพบุรีเลย³ การขยายตัวของเมืองจึงมิได้มีความต่อเนื่องยาวนานนัก ทำให้อาคารบางส่วนที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ หลงเหลือคงรูปแบบเดิมแรกสร้างไว้ได้มาก ยกเว้นอาคารบางแห่งในเขตชุมชนซึ่งมีการใช้สอยประจำในบางช่วงเวลา ได้รับการบูรณะดัดแปลงไป บางส่วนหรือ รื้อถอนเพื่อสร้างใหม่ทั้งหลังอันมักจะเป็นช่วงรัตนโกสินทร์นั่นเอง

ภาพ 1-1 ผังเมืองลพบุรีในสมัย
สมเด็จพระนารายณ์

² ในช่วงเวลาเดียวกัน ขณะที่บทบาทของเมืองลพบุรีได้ลดน้อยถอยลง แต่เมืองเพชรบุรี หรือ พิบบุรี กลับได้รับความสนใจและให้ความสำคัญจากรัฐบาลกลางมากขึ้นเรื่อยๆ จนตลอดปลายสมัยอยุธยาอันอาจเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและการค้าขายทางทะเลก็เป็นได้

³ เนื่องจากปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ก่อนจะทรงสิ้นพระชนม์ไม่นานนัก ได้เกิดการปฏิวัติขึ้นโดยสมเด็จพระเพทราชาบ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย สมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงได้ทรงรับสั่งอุทิศถวายพระราชวังให้เป็นวัดเสียเพื่อ ให้ข้าราชการบริพารทำการบวชพันกัณฑ์ ดังนั้น ก่อนการบูรณะคืนสภาพวังในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงทรงเริ่มต้นด้วยการกระทำมาตกรรมไถ่วัดให้กลับเป็นวังตามเดิมเสียก่อน โดยโปรดให้ซื้อที่นาขนาดใหญ่กว่าพระนารายณ์ราชานิเวศ 150 ไร่ อุทิศถวายเป็นธรณีสงฆ์เป็นการแลกเปลี่ยน และทรงบริจาคพระราชทรัพย์อีก 600 ชั่ง เท่ากับราคาอิฐ ปูน สิ่งก่อสร้างภายในพระราชวัง ปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ อีก 3 วัด คือ วัดชุมพลนิกายาราม อ.บางปะอิน วัดเสนาสนาราม อ.พระนครศรีอยุธยา และวัดขวิด(วัดกวีศาราม)ในเมืองลพบุรี

อย่างไรก็ดี เมื่อมีการพัฒนาเมืองลพบุรีอย่างขนานใหญ่ นับแต่ รัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการตัดทางรถไฟสาย ยุทธศาสตร์ และการสร้างเมืองทหารในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นต้นมา ได้ทำให้ชุมชนลพบุรีมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนและความหนาแน่นของประชากร อย่างรวดเร็ว อาคารเก่าเหล่านี้จึงกำลังมีความเป็นไปได้สูงที่จะถูกรื้อถอนหรือยุบถอนเพื่อสร้างใหม่เสียในระยะเวลาไม่นาน แต่อย่างไรก็ดี จากการสังเกตภาพรวมของสภาพอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ในเมืองลพบุรีพบว่า อาคารส่วนใหญ่จะอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ค่อนข้างมากกว่าเมื่อเทียบกับอาคารประเภทเดียวกันในอยุธยา

การบูรณะในสมัยปัจจุบัน แม้ว่าจะโบราณสถานในเมืองลพบุรีจะจัดว่ามีการกระจายตัวที่ค่อนข้างแน่นอน ทั้งอยู่ในสภาพค่อนข้างดีดังกล่าวมาแล้ว แต่เนื่องจากปัจจัยทางงบประมาณที่ไม่เพียงพอและมิได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากภาครัฐ ทำให้อาคารเก่าโดยเฉพาะอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ในเมืองลพบุรีจำนวนมาก ขาดการบำรุงรักษาเอาใจใส่ แม้แต่อาคารโบราณต่างภายในเขตพระราชวังเอง ก็ยังมิได้มีการขุดตรวจสอบทางโบราณคดีหรือการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม อาคารบางส่วนมีการเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว มีการรื้อถอน ดัดแปลงอันอาจเป็นด้วย ผลประโยชน์ ความศรัทธา ซึ่งขาดความเข้าใจ การขาดเครื่องมืออุปกรณ์ที่ดี และ ขาดเงินทุนที่เพียงพอ ทำให้หลักฐานต่างๆ ต้องสูญหายไปโดยยังมีได้มีการจดบันทึกและศึกษาอย่างที่ดี ควรจะเป็นเสียก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ อย่างไรก็ดี ในเมืองลพบุรียังปรากฏว่ามีหน่วยงานท้องถิ่นที่เล็งเห็นความสำคัญและเร่งด่วนตรงนี้อยู่เช่น ชมรมอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อมเมืองลพบุรี ซึ่งชมรมนี้ได้เคยทำการอนุรักษ์ซ่อมแซมอาคารเก่าในเมืองลพบุรีไปแล้วหลายหลังรวมทั้ง โบสถ์ และวิหารพระศรีอาริยม ไตร ณ วัดตองปุที่ทำการศึกษานี้ด้วย⁴ จึงคาดหวังว่าอาคารเก่าในเมืองลพบุรีเกือบทั้งหมดจะได้รับการให้ความสนใจจากทั้งภาครัฐและเอกชนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และการทำการศึกษอาคารเหล่านี้ไว้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทำการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยเฉพาะโบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอันเป็นช่วงเวลาที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์มาก ในเมืองลพบุรีแห่งนี้ในอนาคตต่อไป

ค. อาคารเก่าในวัดตองปุ

วัดตองปุ โดยนามวัดสื่อความหมายถึงความเป็นวัดมอญหรือวัดในรามัญนิกาย ตองปุ (๑๐๐๖๕๐) อาจใกล้เคียงกับภาษามอญ-พม่าที่หมายถึงภูเขาสีขาว ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับชื่อวัดที่ชาว มอญ-พม่านับถือสันนิษฐานว่ามีความสัมพันธ์กับเมืองเมาะละหม่ง⁵

โดยฐานะแล้ว วัดตองปุเป็นวัดประจำเมืองที่มีความสำคัญ ตำแหน่งที่ตั้งมักอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมือง วัดตองปุเป็นวัดที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นวัดหลวงฝ่ายรามัญนิกาย หรือ วัดกลางของชุมชนชาวมอญ พิธีกรรมทางศาสนาที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับวัดตองปุคือ พิธีสวดปริยัติ พิธีประพรมน้ำพระพุทธมนต์ หอศาสตราคมและปราสาทราชมณฑลเศียร ต่างๆ ในพระบรมมหาราชวัง รวมทั้งพิธีกรรมต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจากเมืองมอญอีกด้วย นอกจากนี้วัดตองปุ ยังอาจมีความเกี่ยวข้องกับการพิชัยสงคราม ซึ่งอยุธยาได้แบบอย่างมา

⁴ โครงการอนุรักษ์วัดตองปุภายใต้การนำของอ.ภูธร ภูมะธน และชมรมอนุรักษ์ฯ เมืองลพบุรี ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ.2529 และการอนุรักษ์อาคารทั้งสองหลังเสร็จสิ้นลงในปี พ.ศ.2532

⁵ จากการสัมภาษณ์ชาวมอญ

จากมอญ ดังอาจเป็นเค้าให้เกิดข้อสันนิษฐานหนึ่งของที่มาชื่อวัดว่า เป็นสถานที่รวมพล ก่อนการออกพระราชสงคราม ซึ่งในที่นี้ คงหมายถึง การรวมพลเพื่อประกอบพิธีกรรมอันวพรในการรบนั่นเอง

นอกจากวัดตองปูเมืองลพบุรีแล้ว ยังปรากฏชื่อวัดตองปูตั้งอยู่ ณ ตำแหน่งเดียวกันคือทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองอันถือเป็นทิศมงคล ของเมืองสำคัญอื่นๆอีกเช่น เมืองสุโขทัย พระนครศรีอยุธยา หรือ กรุงเทพมหานครปัจจุบันซึ่งวัดตองปูมีอีกชื่อหนึ่งว่าวัดชนะสงครามในเขตบางลำพู ตำแหน่งที่ตั้งของวัดตองปูส่วนใหญ่ที่พบจะตั้งอยู่ติดหรือใกล้เคียงสามารถสัญจรติดต่อกับคูเมืองได้โดยสะดวกและมักไม่ไกลนักจากพระราชวัง

จากความสำคัญของวัดตองปูดังกล่าวมาแล้ว จึงน่าจะเชื่อว่าวัดตองปูจะต้องเป็นวัดที่ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์หรือการอุปถัมภ์จากผู้ครองเมือง และน่าจะมีลำดับชั้นเป็นวัดหลวง ซึ่งทำให้สันนิษฐานต่อได้ว่าคงจะมีพระสังฆราชา หรือ พระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่เสด็จมาเป็นเจ้าอาวาส ดังจะพบโบราณวัตถุภายในวัดตองปูเมืองลพบุรีที่สอดคล้องกันเช่น เสาียง-คานหาม⁶ เก๋ง⁷ เรือประทับ⁸ และเครื่องใช้อุปโภคบริโภคหรือเครื่องใช้ทางศาสนาอื่นๆสำหรับพระชั้นผู้ใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ วัดตองปูยังปรากฏใบเสมาคู่อายุราวสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ อันน่าจะมีความหมายยืนยันถึงการเป็นวัดหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ อีกด้วย แต่อย่างไรก็ดี ความสำคัญของวัดตองปูนี้ น่าจะได้เริ่มมีความสำคัญมาแล้วก่อนหน้าสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จากการสำรวจพบว่ากลุ่มอาคารเก่าภายในวัดตองปู มีความหลากหลายของอาคารทั้งในแง่ รูปแบบ และวิธีการก่อสร้างอาคาร โดยแต่ละแบบมีความหมายและคุณค่าที่สามารถสะท้อนถึงพัฒนาการงานสถาปัตยกรรมในช่วงต้นรัชกาล สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้เป็นอย่างดี โดยที่ความหลากหลายนี้รวมกันอยู่ในอาคารที่สร้างในสมัยเดียวกันและอยู่ภายในบริเวณวัดตองปูทั้งหมด⁹ นอกจากนี้ อาคารเก่าในวัดตองปูยังมีรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นเอกลักษณ์ของงานในต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ ซึ่งพบไม่บ่อยในสภาพที่สามารถใช้งานได้จริงและมีความสมบูรณ์อยู่รวมกันในวัดเดียวทั้งรายละเอียดวิธีการก่อสร้างที่พบ ก็มีความหลากหลาย บางลักษณะจัดว่าเป็น งานในยุคเริ่มแรก (Prototype) อันสามารถนำมาศึกษาถึงวิวัฒนาการต่างๆได้ ซึ่งรูปแบบเหล่านี้สันนิษฐานว่าจะได้ถูกสร้างขึ้นภายในช่วงรัชกาลเดียวคือรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ ทั้งหมดเช่นกัน อาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเกือบทั้งหมดที่พบในวัดตองปูนี้ อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ แม้อาจจะเคยมีการใช้สอยที่ไม่ตรงกับการใช้งานเดิมไปบ้างแต่ก็ได้รับการปรับปรุงแล้วในระดับหนึ่ง

⁶ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระราชวังนารายณ์ฯจังหวัดลพบุรี

⁷ พระครูประโชติ วิทยารกิจ(เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน) เมื่อได้เป็นเจ้าอาวาสได้รับคำบอกเล่าจากพระอันดับที่มีอายุของวัดว่า ได้มีเก๋งอยู่อีก 1 เก๋ง อันเป็นที่ประทับของ สมเด็จพระเจ้าฯ แต่ได้สลักหักพังลงเสียหมดแล้ว

⁸ เรือลำนี้หมายถึงเรือโบราณขนาดใหญ่ที่เก็บรักษาอยู่ ณ พิพิธภัณฑฯเรือวัดยาง ณ รังสี จากการพิจารณาโดยคร่าวพบว่า เป็นเรือที่มีการประดับตกแต่งด้วยโลหะฉลุกระจ่างวาว และมีหัวเรือ (หัวเรือที่สวมอยู่ปัจจุบันมิใช่ของเดิมแต่เป็นชิ้นที่นำมาต่อจากที่อื่น) สันนิษฐานว่า อาจเป็นได้ทั้งเรือพระราชพิธีหรือเรือพระที่นั่งของพระชั้นผู้ใหญ่ แต่อย่างไรก็ดี สภาพเรือในปัจจุบัน อาจเป็นสภาพที่ได้รับการดัดแปลงไปแล้วในอดีตก็เป็นได้ซึ่งต้องทำการศึกษากันต่อไป

⁹ ทั้งนี้ยังมีรวมถึงอาคารขนาดเล็กที่เรียกว่าวิหารพระศรีอาริย์เมไตร์ที่มีวิธีการก่อสร้างผนังแบบพื้นถิ่นอันน่าสนใจ คือการใช้ระบบผนังปูนเสริมไม้ไผ่ ภายในมีภาพเขียนสีผนัง ซึ่งสันนิษฐานว่าตัวอาคารสร้างขึ้นในสมัยราชวราชกาลที่ 5

อนึ่ง อาคารเก่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ในวัดทองปู้ ทั้งหมดยังมีได้มีการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติจากทางกรมศิลปากร โดยอาคารเหล่านี้จะยังอยู่ในหมวดโบราณสถานที่รอหรือยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียน เป็นเหตุให้อาคารเก่าในวัดทองปู้ มิได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และมิได้รับการปฏิบัติตามระเบียบการอนุรักษ์ที่ถูกต้องตามความเหมาะสม มีความเสี่ยงต่อความเสียหาย ของทั้งตัวอาคารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์

จากสภาพของอาคารบางหลังที่มีการทรุดโทรม ทำให้การใช้ประโยชน์จากอาคารเป็นไปได้ไม่เต็มที่ ขณะที่บางหลังก็ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้เนื่องจากอยู่ในสภาพที่ล่อแหลมและเสี่ยงต่ออันตราย หรือความเสื่อมสภาพบางลักษณะก็ทำให้ดูไม่งามนักเมื่อเข้าใช้งาน ทั้งยังอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพรวมทั้งความเสียหายซ้ำซากบางจุดก็ทำให้ทางวัดต้องสิ้นเปลืองทุนทรัพย์โดยไม่จำเป็นอีกด้วย

นอกจากนี้ สิ่งปลูกสร้างต่างๆ แนวกำหนดขอบเขต สภาพการแบ่งพื้นที่ใช้สอยที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงและทรุดโทรมหรือลบล้างลงไป กอปรกับการตัดแปลงสภาพพื้นที่ การสัญจรประชิดอาคาร มลภาวะ และปัจจัยอื่นๆ ทำให้อัตราการเสื่อมสภาพขององค์ประกอบแวดล้อมภายในวัดดำเนินไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นเรื่อยๆ แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากวัดทองปู้ปุนรี เป็นวัดที่มีความสำคัญและน่าสนใจทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ของเมือง พัฒนาการสถาปัตยกรรม และการสืบทอดพระพุทธศาสนา จึงทำให้วัดทองปู้ มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาเป็นทั้ง จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้สำหรับนักเรียนนักศึกษาและผู้ที่สนใจ หรือเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยของชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริง ดังนั้นหากวัดและอาคารเก่าต่างๆภายในวัดจะได้รับการเอาใจใส่อนุรักษ์อย่างจริงจังแล้ว ก็เชื่อมั่นว่าจะช่วยอำนวยความสะดวกเป็นอย่างมาก ทั้งต่อ วัดทองปู้ ชุมชนวัดทองปู้ เมืองลพบุรี และ การศึกษาศิลปสถาปัตยกรรมไทย รวมทั้งยังจะช่วยสร้างความเข้าใจในอดีตให้แก่ประชาชนทั่วไปทุกหมู่เหล่าได้ในอนาคตอีกด้วย

ภาพ 1-2 ตำแหน่งวัดทองปู้ในเมืองต่างๆ จากซ้าย กรุงเทพฯ(วัดชนะสงคราม) เมืองลพบุรี และ ชาวสุด อยุธยา

สรุปความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

ก. ความสำคัญของการศึกษาสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

1. เป็นยุคที่สถาปัตยกรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและวิธีการก่อสร้างที่น่าสนใจ
2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ภาพรวมของสถาปัตยกรรมในรัชกาลมีความหลากหลาย และมีพัฒนาการที่ชัดเจน
3. เป็นจุดหักเหที่สำคัญครั้งหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งมีอิทธิพลกับงานสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาต่อมา
4. เป็นช่วงเวลาที่ปรากฏหลักฐานการจดบันทึกอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาจำนวนมาก

ข. ความสำคัญของการศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯในเมืองลพบุรี

1. เมืองลพบุรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และการเมืองมาตลอดเป็นเวลายาวนานโดยเฉพาะสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
2. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมสำคัญๆในเมืองค่อนข้างมีความบริสุทธิ์และแตกต่างกันระหว่างยุคสมัยอย่างชัดเจน อันเป็นประโยชน์ต่อการ จัดลำดับ หมวดหมู่ต่างๆในการศึกษา
3. อาคารส่วนใหญ่หลงเหลือคงรูปแบบเดิมแรกสร้างไว้ได้มาก
4. อาคารหลักๆที่มีความสำคัญ อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์
5. อาคารจำนวนมาก จัดเป็นงานในระยะเริ่มแรก (Prototype) มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ
6. ปรากฏบันทึกหลักฐานจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ
7. มีความเร่งด่วนในแง่การสูญเสียหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ค. ความสำคัญของวัดตองปุและอาคารเก่าภายในวัด

ความสำคัญของวัดตองปุ

1. เป็นวัดประจำเมืองที่มีความสำคัญทั้งในแง่การเมือง ประวัติศาสตร์และศาสนา ฯลฯ
2. สันนิษฐานว่ามีฐานะเป็นพระอารามหลวงประจำเมือง

ความสำคัญของอาคารเก่าในวัดตองปุ

1. มีความหลากหลายทั้งในแง่รูปแบบและวิธีการก่อสร้างภายในพื้นที่เดียว
2. มีเอกลักษณ์และพบได้ไม่บ่อยนักในสถานที่อื่น
3. อาคารค่อนข้างมีความสมบูรณ์ทั้งในเชิงกายภาพและการใช้งานได้

ความจำเป็นในการอนุรักษ์คืนสภาพอาคารเก่าในวัดตองปุ

1. อาคารทั้งหมดยังมีได้รับการขึ้นทะเบียนจึงเสี่ยงต่อความเสียหายของข้อมูลต่างๆ
2. สภาพอาคารไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้สอยเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
3. สภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมภายในวัดได้รับการรบกวนและกำลังทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว
4. วัดและอาคารเก่าภายในวัดมีศักยภาพในการพัฒนาสูง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะของอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยเฉพาะโบสถ์-วิหารทรงโรงไม่ออกมุขไม่มีฟาไล
2. เพื่อศึกษาอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในวัดตองปุในประเด็นต่อไปนี้
  - 2.1. รูปแบบอาคารและวิธีการก่อสร้าง
  - 2.2. ปัญหาการเสื่อมทางกายภาพของอาคาร
  - 2.3. เสนอแนวทางการคืนสภาพและแก้ปัญหาอาคารในเบื้องต้น

ขอบเขตในการศึกษา

1. ขอบเขตในการดำเนินงาน : อาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ประเภทโบสถ์-วิหารทรงโรงไม่ออกมุขไม่มีฟาไลและองค์ประกอบเกี่ยวเนื่อง
2. อาคารที่ทำการศึกษาเพื่อคืนสภาพ : โบสถ์ วิหารมหาอุด วิหาร-คลัง วิหารน้อย ในวัดตองปุ ลพบุรี
3. ประเด็นในการศึกษา : ดำเนินการศึกษาอาคารประเภทโบสถ์-วิหารไม่ออกมุขไม่มีฟาไลลักษณะเดียวกับอาคาร 4 หลังดังกล่าวในประเด็นต่างๆ ดังนี้
  - ก. รูปแบบ
  - ข. หน้าที่และประโยชน์ใช้สอย
  - ค. การใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้าง
  - ง. ความเสื่อมทางกายภาพและปัญหาทางกายภาพอื่นๆ ที่พบ
  - จ. แนวทางการคืนสภาพและแก้ปัญหาเบื้องต้น
4. ขอบเขตของผลงาน :
  - ก. เนื้อหาเชิงวรรณกรรมและภาพถ่าย
  - ข. การรังวัดเบื้องต้นและการเขียนแบบสันนิษฐาน
  - ค. การเขียนภาพอธิบายประกอบ
5. พื้นที่เก็บข้อมูล : ลพบุรี ออยุธยา กรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ ตามความจำเป็น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ที่สำคัญ มีดังนี้

1. สันติ เล็กสุขุม, ศ.ดร. ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2542 .
เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับรูปแบบทางศิลปะและสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาในภาพรวมโดยมีการแบ่งหมวดหมู่ตามประเภทของงาน เนื้อหาส่วนที่สามารถเชื่อมโยงและมีประโยชน์ต่อการทำวิจัยเช่น ส่วนที่กล่าวถึงพัฒนาการการวางผังวัด การวางผังอาคาร รูปแบบโบสถ์-วิหาร ในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งครอบคลุมรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯด้วยเช่นกัน
2. ตรึงใจ บุรณสมภพ และคนอื่นๆ. การศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.
เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลตะวันตกที่ส่งผลต่อรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ รายละเอียดเนื้อหาส่วนใหญ่มีประโยชน์โดยตรงต่อการทำวิจัย แต่อย่างไรก็ดีความแตกต่างคงมีอยู่บ้างในส่วน มุมมองของงาน และรายละเอียดปลีกย่อยในการวิจัยเล็กน้อย
3. Listopad Andrew, John The Art and Architecture of the Reign of Somdet Phra Narai. Michigan : University of Michigan.
เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงและมีประโยชน์ต่อการวิจัย ทั้งข้อสรุปบางประการก็เป็นประโยชน์สามารถนำไปขยายเป็นประเด็นในการทำวิจัยได้ แม้ว่ามุมมองของเนื้อหาจะเน้นหนักไปที่รูปแบบทางศิลปกรรมมากกว่าสถาปัตยกรรมอยู่พอสมควรก็ตาม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขั้นตอนในการดำเนินงาน

1.. การเก็บข้อมูล :

ก. ภาคเอกสาร

- ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ
- ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเมืองลพบุรีและวัดตองปุ
- ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการคินสภาพอาคารเก่า

ข. ภาคสนาม

- สำรวจตัวอย่างและบันทึกลักษณะเฉพาะทางกายภาพของอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ
- สำรวจและบันทึกข้อมูลอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯภายในวัดตองปุดังนี้
  1. ลักษณะทางกายภาพของอาคาร
  2. สภาพทางกายภาพของอาคารและปัญหาที่เกิดขึ้น
- สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลบุคคลดังนี้
  1. นักวิชาการท้องถิ่น
  2. นายช่างและผู้เกี่ยวข้องกับการบูรณะในอดีต
  3. ผู้รู้ในท้องถิ่นที่ดำเนินการศึกษา
  4. ผู้เชี่ยวชาญในงานคินสภาพอาคารเก่า
  5. บุคคลอื่นๆที่อาจอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานได้

2. การประมวลผล :

- ก. แบ่งหมวดหมู่กลุ่มอาคารตามลักษณะเฉพาะของแต่ละอาคาร
- ข. แบ่งประเภทของความเสียหายตามลักษณะของปัญหาที่พบ

3. การวิเคราะห์ :

- ก. ประเมินคุณค่าและเป้าหมายในการคินสภาพอาคารที่เหมาะสม
- ข. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประมวลในประเด็นต่อไปนี้
  - สาเหตุของการเสื่อมสภาพและปัญหาที่พบ
  - เปรียบเทียบวิธีการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น
- ค. เสนอแนะแนวทางเลือกต่างๆที่เหมาะสมในการคินสภาพอาคาร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบลักษณะของอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยเฉพาะโบสถ์-วิหารไม่ออกมุขไม่มีพาไล
2. ทราบข้อมูลของอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในวัดตองปุในประเด็นต่อไปนี้
  - 2.1. รูปแบบอาคารและวิธีการก่อสร้าง
  - 2.2. ปัญหาการเสื่อมทางกายภาพของอาคาร
  - 2.3. แนวทางการคินสภาพและแก้ปัญหาคารในเบื้องต้น
3. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและคินสภาพอาคารเก่าอื่นที่มีลักษณะเดียวกันนี้ได้ ในอนาคต

นียมศัพท์

อาคารเก่า	หมายถึง	สิ่งปลูกสร้างมีประโยชน์ใช้สอย อายุมากกว่า 50 ปี
รูปแบบอาคาร	หมายถึง	ลักษณะทางกายภาพของอาคาร
การเสื่อมสภาพ	หมายถึง	การเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ซึ่งไม่เป็นที่พึงประสงค์และทำให้ไม่สามารถใช้งานตามเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
การคืนสภาพ	หมายถึง	การฟื้นฟูลักษณะทางกายภาพเดิม
ปัญหาทางกายภาพ	หมายถึง	ปัญหาในเชิงรูปธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย